ВИБОРЧІ КОМІСІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

ЦЕХМІСТЕР Євгеній Володимирович - аспірант, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-6149-7658
УДК 342.9
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.69

В науковій статті автором проаналізовано адміністративно-правовий статус виборчих комісій, розкрито визначення поняття, зміст діяльності, аргументовано, що виборчі комісії в тому числі є й суб'єктами адміністративного права.

Зазначається, що законодавець чітко визначив адміністративно-правову природу виборчих комісій у Виборчому кодексі України, де зазначено, що вони є незалежними органами адміністрування виборчих процесів, покликаними забезпечувати здійснення принципів виборчого права, засад виборчого процесу та реалізацію виборчих прав громадян. Це положення відображає їхню сутність як органів публічної адміністрації спеціальної компетенції, що діють у сфері реалізації виборчого законодавства.

Важливо підкреслити, що виборчі комісії не належать до жодної з класичних гілок влади — законодавчої, виконавчої чи судової, і пояснюється це тим, що вони виконують не політичні чи управлінські функції, а адміністративно-гарантійні, спрямовані на реалізацію принципу народовладдя. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне розглядати виборчі комісії як автономних суб'єктів публічного адміністрування, діяльність яких забезпечує зв'язок між державою та громадянами у процесі реалізації виборчих прав.

Місце виборчих комісій у системі суб'єктів адміністративного права визначається їхньою особливою функціональною роллю: вони виступають сполучною ланкою між державою та громадянським суспільством, реалізуючи основоположний конституційний принцип народного суверенітету. Їхня діяльність спрямована не на здійснення політичного керівництва, а на забезпечення справедливих процедур виборчого процесу, що робить їх важливим інститутом демократичної держави.

Виборчі комісії, діючи в межах адміністративно-правового поля, є гарантом стабільності виборчої системи, законності виборів і реалізації прав громадян. Вони уособлюють практичний прояв взаємодії права та демократії, де адміністративно-правові механізми забезпечують реальне втілення народного суверенітету.

Ключові слова: виборчі комісії, адміністративне права, суб'єкти, адміністративно-правовий статус.

Актуальність теми дослідження

У сучасному світі питання демократичного розвитку держави тісно пов'язане з ефективністю реалізації принципу народовладдя. Визнання народу єдиним джерелом влади в Україні не є лише декларацією, а вимагає створення реальних механізмів, які здатні забезпечити участь громадян у прийнятті рішень, що визначають політичне та правове життя суспільства. Серед таких механізмів провідне місце належить виборам, адже саме вони виступають фундаментальною формою безпосередньої демократії, у якій найповніше втілюється суверенна воля громадян.

Виборчий процес у будь-якій демократичній державі має подвійне значення.

З одного боку, він є формально-правовою процедурою, яка регламентує порядок формування представницьких органів влади. З іншого боку, вибори виконують глибоку суспільно-політичну функцію – вони виступають засобом легітимації влади, визначають рівень довіри суспільства до державних інститутів, формують підґрунтя для політичної стабільності. Саме від їхньої прозорості, конкурентності та справедливості залежить сприйняття громадянами держави як демократичної й правової.

Окремого значення набуває необхідність наукового осмислення виборів у правовій площині. Адміністративне право як галузь, що регулює організацію та діяльність публічної влади, відіграє особливу роль у формуванні належних умов для проведення виборів. Саме в межах цієї галузі визначаються правила, процедури, обов'язки та відповідальність суб'єктів виборчого процесу, що забезпечує їхню впорядкованість і законність. Вибори не можуть розглядатися виключно як політичний акт, адже вони водночас є складним юридичним явищем, що поєднує конституційні, адміністративні, фінансові та інші правові аспекти. Тому дослідження проблематики виборчого процесу з позицій адміністративного права є надзвичайно актуальним. Воно дозволяє глибше зрозуміти сутність і природу виборів та окреслити перспективи вдосконалення правового регулювання, підвищення ефективності механізмів реалізації народного суверенітету.

«Головна роль в організації і проведенні виборів належить виборчим комісіям, система яких являє собою механізм, що опосередковує суверенну волю народу і надає їй юридично значущої форми» [1]. У зв'язку з тривалим реформуванням виборчої системи України наявні чинники, які зумовлюють постійні зміни у правовому статусі виборчих комісій, а також у змісті їхніх завдань та функцій. Такі процеси суттєво впливають на організацію виборчого процесу, що актуалізує потребу комплексного аналізу їх адміністративно-правового статусу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Науковий аналіз виборчого процесу в Україні знайшов своє відображення у працях таких дослідників, як Бортніков В., Грищенко І., Губська О., Закірова С., Ключковський Ю., Ковриженко Д., Костецька Л., Чоловська О. та багатьох інших. Окремі проблеми були висвітлені в дисертаційному дослідженні Чудик Н.О., однак, все ж більшість науковців досліджують дані питання з точки зору конституційного права, не зосереджуючи увагу на значенні саме адміністративно-правовій складові та його проблематиці, зокрема щодо поняття виборчих комісій та їх місця як суб'єктів адміністративного права.

Мета статті

Метою статті є аналіз змісту поняття виборчі комісії, визначення їх місця як суб'єктів адміністративного права.

Виклад основного матеріалу

Суб'єктами адміністративного права слід вважати осіб, які наділені адміністративною правосуб'єктністю, визначеною нормами законодавства, та здатні вступати в адміністративно-правові відносини. Важливо відзначити, що саме адміністративно-правові відносини виступають основним механізмом реалізації адміністративно-правових норм, адже особа набуває статусу суб'єкта цих відносин у процесі здійснення своїх прав та виконання обов'язків. У цьому контексті суб'єкт адміністративного права може виконувати дві взаємопов'язані ролі: активну, що виражається у реалізації власних прав і свобод, та пасивну, яка полягає у дотриманні прав інших учасників суспільних відносин, установлених заборон і в несенні юридичної відповідальності. До того ж, суб'єкт адміністративного права не існує поза межами практичної реалізації управлінських повноважень: його діяльність повинна бути спрямована на реалізацію завдань державного управління або місцевого самоврядування та перебувати під контролем правових норм. Вступ у такі відносини є необхідною умовою набуття статусу суб'єкта.

«Важливим критерієм є також наявність владних повноважень, що надають органу або організації можливість приймати рішення, обов'язкові для інших учасників адміністративних відносин» [2]. Цей критерій дозволяє відокремити суб'єктів адміністративного права від тих учасників суспільних відносин, які не наділені владними функціями і не можуть впливати на правовий статус інших суб'єктів.

У сфері виборчих відносин важливу роль відіграють органи державної влади. Їх завданнями є забезпечення організації підготовки та проведення виборів і референдумів в Україні, забезпечення реалізації та захисту конституційних виборчих прав громадян України і прав на участь у референдумах, суверенного права Українського народу на виявлення своєї волі, попередження й припинення правопорушень у сфері виборчих відносин та поновлення порушених прав тощо. Як спеціальні колегіальні органи публічної влади, виборчі комісії забезпечують не лише організацію виборчого процесу, а й фактичний захист виборчих прав громадян, створюючи правові й організаційні умови для вільного та свідомого волевиявлення.

Виборчі комісії всіх рівнів — від Центральної виборчої комісії до дільничних — виконують ключову роль у підготовці, проведенні та контролі за дотриманням законності виборів. На кожному етапі виборчого процесу вони здійснюють комплекс заходів, спрямованих на забезпечення відкритості, прозорості та справедливості виборів. Їх діяльність спрямована на гарантування того, щоб кожен громадянин мав можливість реалізувати своє конституційне право на участь у виборах, а результати волевиявлення відповідали реальній волі народу.

Крім того, законодавство України покладає на виборчі комісії обов'язок не лише організовувати виборчий процес, а й запобігати порушенням виборчих прав, оперативно реагувати на скарги, перевіряти законність дій учасників виборів, а також забезпечувати поновлення порушених прав. Таким чином, виборчі комісії виступають не лише організаторами, а й гарантами виборчого права, реалізуючи один із найважливіших напрямів діяльності держави — охорону демократичних засад суспільного ладу.

Говорячи про поняття виборчих комісій, слід звертатися до джерел виборчого права, адже саме вони визначають правову природу, завдання та місце цих органів у системі публічного адміністрування. Так, «ст. 32 Виборчого кодексу України встановлює, що в Україні утворюються і діють передбачені цим Кодексом виборчі комісії як незалежні органи адміністрування виборчих процесів, які відповідно до своїх повноважень забезпечують здійснення визначених Конституцією України та цим Кодексом основних принципів виборчого права, засад виборчого процесу, реалізацію виборчих прав громадян України, підготовку та проведення виборів» [3]. Зазначене законодавче визначення підкреслює подвійну природу виборчих комісій: з одного боку, вони є органами, що здійснюють публічно-владні управлінські функції, а з іншого — колегіальними структурами, покликаними забезпечувати неупереджене й демократичне адміністрування виборчого процесу. Саме колегіальний характер діяльності сприяє забезпеченню балансу інтересів політичних сил, прозорості прийняття рішень і підзвітності виборчих комісій суспільству.

Законодавець чітко визначає виборчі комісії як спеціальні публічно-владні органи, які мають адміністративно-правову природу та реалізують управлінські функції в особливій сфері – сфері виборчих правовідносин. Виборчі комісії здійснюють владні повноваження, мають право ухвалювати обов'язкові до виконання рішення, контролюють дотримання виборчого законодавства, а отже, є повноцінними суб'єктами адміністративного права, які реалізують публічну функцію держави.

«За своїм адміністративно-правовим статусом виборчі комісії суттєво відрізняються від інших суб'єктів виборчого процесу. Будучи суб'єктами владних повноважень, вони не можуть переслідувати власні інтереси у виборчому процесі, а лише здійснюють реалізацію покладених на них

законодавцем повноважень щодо забезпечення підготовки та проведення виборчого процесу» [4, с. 137]. Виділяючи цю особливість, Л. Козодой відносить виборчі комісії до «адміністративних суб'єктів», які «мають організаційноуправлінську природу і не висувають будь-якої політичної мети» [5, с. 10].

Незалежність виборчих комісій є однією з ключових ознак їх адміністративно-правового статусу. Ця незалежність проявляється у кількох аспектах: організаційному, функціональному та процесуальному. Організаційна незалежність означає, що виборчі комісії формуються за спеціальною процедурою, визначеною законом, і не підпорядковуються органам виконавчої влади. Функціональна незалежність забезпечує самостійність у прийнятті рішень під час організації виборчого процесу, а процесуальна — гарантує неупередженість у вирішенні виборчих спорів та розгляді скарг. «Виключно незалежна виборча адміністрація, як небезпідставно зазначає М. Бучин, може об'єктивно організувати і провести вибори, забезпечити реалізацію принципу народного суверенітету» [6]. Саме тому виборчі комісії виступають гарантом реалізації демократичних принципів виборів, що базуються на засадах загальності, рівності, прямого волевиявлення та таємного голосування.

Особливість виборчих комісій полягає в тому, що вони не належать до жодної з гілок державної влади — законодавчої, виконавчої чи судової, — а утворюють специфічний елемент системи публічної адміністрації, який забезпечує взаємозв'язок між державою та громадянами у процесі реалізації виборчих прав. Саме ця обставина надає їм статус автономних суб'єктів адміністративного права, діяльність яких спрямована на обслуговування демократичних механізмів влади, а не на реалізацію політичних чи урядових інтересів.

У системі суб'єктів адміністративного права виборчі комісії належать до публічно-владних органів, наділених повноваженнями щодо організації, контролю та забезпечення законності виборчого процесу. Вони здійснюють управлінські функції, мають право видавати обов'язкові до виконання рішення в межах своєї компетенції, розглядати звернення та скарги учасників виборчого процесу, а також притягувати до адміністративної відповідальності за порушення виборчого законодавства у передбачених законом випадках. Інакше кажучи, виборчі комісії беруть участь у реалізації адміністративно-правових відносин і є активними суб'єктами публічного управління у сфері виборів.

Порівняно з іншими суб'єктами адміністративного права — такими як органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, державні установи чи посадові особи — виборчі комісії мають особливу адміністративно-правову природу. Їх діяльність не охоплює широкого спектра управлінських функцій, як у центральних чи місцевих органів влади, натомість зосереджується на реалізації чітко визначених повноважень у межах виборчого процесу. Саме цим пояснюється їх самостійність та відносна незалежність від інших органів державної влади, адже вони діють не від їхнього імені, а від імені держави як гаранта виборчих прав громадян.

«Слід відмітити, що виборчі комісії функціонують у тісній взаємодії з іншими суб'єктами адміністративного права — органами виконавчої влади, правоохоронними структурами, судами, органами місцевого самоврядування, політичними партіями, громадськими об'єднаннями та виборцями» [7]. Проте характер цієї взаємодії чітко регламентований законом і має координаційно-правовий характер, а не підпорядкований. Наприклад, «органи виконавчої влади та місцевого самоврядування зобов'язані сприяти виборчим комісіям у межах своєї компетенції, але не можуть втручатися в їх діяльність чи впливати на прийняття рішень» [8]. Такий правовий баланс гарантує дотримання принципу незалежності виборчих комісій, що є фундаментальною умовою забезпечення демократичного виборчого процесу.

Висновки

У ході дослідження ми встановили, що виборчі комісії є особливими колегіальни-

ми органами публічної адміністрації, наділеними владними повноваженнями у сфері організації та адміністрування виборчих процесів. Їхнє правове становище відображає складний симбіоз конституційних і адміністративно-правових засад функціонування держави, адже саме через діяльність виборчих комісій реалізується конституційний принцип народного суверенітету, згідно з яким народ є єдиним джерелом влади в Україні.

Проведений аналіз наукових підходів до розуміння суб'єктів адміністративного права дозволив дійти висновку, що основними критеріями їх віднесення є наявність адміністративної правосуб'єктності, владних повноважень, організаційної самостійності та здійснення діяльності у сфері публічного управління. Саме за цими критеріями виборчі комісії цілком обґрунтовано належать до суб'єктів адміністративного права. Їм притаманна адміністративна правоздатність, дієздатність і деліктоздатність, що дає змогу брати участь у публічно-управлінських відносинах, ухвалювати владні рішення, контролювати дотримання законодавства та нести відповідальність за власні дії або бездіяльність.

Важливо підкреслити, що виборчі комісії не належать до жодної з класичних гілок влади — законодавчої, виконавчої чи судової, і пояснюється це тим, що вони виконують не політичні чи управлінські функції, а адміністративно-гарантійні, спрямовані на реалізацію принципу народовладдя.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що виборчі комісії займають унікальне місце в адміністративно-правовій системі України — вони є одночасно органами публічної влади, механізмом реалізації народовладдя та гарантом демократичної легітимності держави. Їх діяльність підтверджує, що ефективне функціонування виборчих комісій є запорукою стабільності конституційного ладу, політичної культури та верховенства права в Україні.

Література

1. Стешенко Т.В. Виборчі комісії: правовий статус і організація роботи. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Х., 2000. 19 с.

2. Остапенко О.І., Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. Вид. 2-е, доп. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.

3. Виборчий кодекс України: Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX: станом на 31 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text

4. Чудик Н.О. Адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу в Україні. Дис. доктор. юрид. наук. Київ, 2021. 453 с.

5. Козодой Л. М. Конституційно-правовий статус суб'єктів виборчого процесу в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2006. 19 с.

6. Бучин М. Правовий статус виборчих комісій. Humanitarian Vision. 2016. URL: https://www.academia.edu/40558678/The_Journal_Humanitarian_Vision_Issue_2_2016

7. Карабін Т.О. Розподіл повноважень публічної адміністрації (доктринальний адміністративно-правовий аналіз): Дисертація. Запоріжжя, 2016. 442 с. URL: https://phd.znu.edu.ua/page/dis/Karabin_dis1.pdf

8. Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII : станом на 10 лип. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text

ELECTION COMMISSIONS AS SUBJECTS OF ADMINISTRATIVE LAW

In this scientific article, the author analyzes the administrative and legal status of election commissions, clarifies the definition of this concept, examines the content of their activities, and argues that election commissions should also be regarded as subjects of administrative law.

It is noted that the legislator has clearly defined the administrative and legal nature of election commissions in the Election Code of Ukraine, which states that they are independent bodies responsible for the administration of electoral processes. Their purpose is to ensure the implementation of the principles of electoral law, the foundations of the electoral process, and the exercise of citizens' electoral rights. This provision reflects their essence as public administration bodies

of special competence operating within the field of electoral legislation implementation.

It is important to emphasize that election commissions do not belong to any of the classical branches of power—legislative, executive, or judicial. This is explained by the fact that they perform not political or managerial functions, but administrative and guarantor functions aimed at ensuring the realization of democratic principles. In this context, it is appropriate to consider election commissions as autonomous subjects of public administration whose activities provide a vital link between the state and citizens in the exercise of electoral rights.

The place of election commissions within the system of subjects of administrative law is determined by their special functional role: they act as an intermediary between the state and civil society, implementing the fundamental constitutional principle of popular sovereignty. Their activities are not aimed at exercising political power, but at ensuring fair and lawful procedures of the electoral process, which makes them an essential institution of a democratic state.

Operating within the administrative and legal domain, election commissions serve as guarantors of the stability of the electoral system, the legality of elections, and the protection of citizens' rights. They represent a practical manifestation of the interaction between law and democracy, where administrative and legal mechanisms ensure the genuine realization of popular sovereignty.

Keywords: election commissions, administrative law, subjects, administrative-legal status.